

Οι Επιπτώσεις της Πανδημίας της COVID-19 στις Ελληνικές Τράπεζες

Το ΚΕΠΕ, το μεγαλύτερο Κέντρο Οικονομικών Ερευνών της Ελλάδας, πραγματοποιεί στη σειρά «Αναλύσεις Επικαιρότητας» σύντομες και τεκμηριωμένες αναλύσεις σε οικονομικά ζητήματα που απασχολούν τον δημόσιο βίο της χώρας, με στόχο την υπεύθυνη ενημέρωση της Κοινωνίας και της Πολιτείας.

Καθ. Παναγιώτης Λιαργκόβας
Πρόεδρος Δ.Σ. ΚΕΠΕ & Επιστημονικός
Διευθυντής

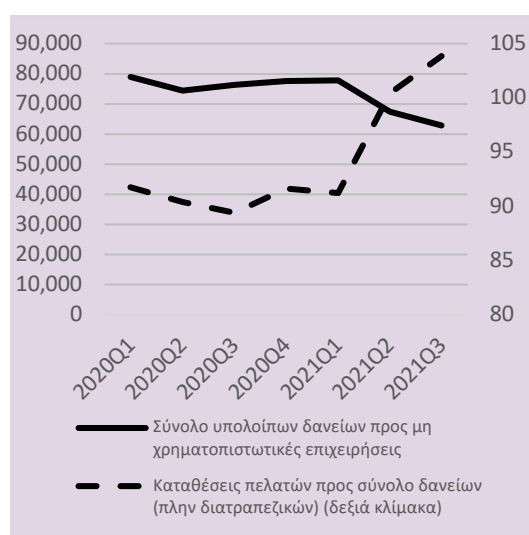
Η πανδημία της Covid-19 που εκδηλώθηκε στα τέλη του 2019 και επηρέασε τη χώρα μας από τις αρχές του 2020 είχε σοβαρές οικονομικές επιπτώσεις, οι οποίες περιγράφονται συνοπτικά από την εξέλιξη του ΑΕΠ και των συνιστωσών της ζήτησης, καθώς και από τον αντίκτυπο της πανδημίας στην απασχόληση.¹ Σε αυτή την ανάλυση επικαιρότητας θα εξετάσουμε τις μέχρι τώρα επιπτώσεις της πανδημίας σε έναν άλλο ευαίσθητο τομέα της οικονομίας, τον τραπεζικό κλάδο. Η σημασία των τραπεζών για τη χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα, ιδίως σε περιόδους κρίσης και συμπίεσης των εισοδημάτων, όπως συνέβη τόσο λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της ελληνικής κρίσης χρέους όσο και λόγω της υγειονομικής κρίσης των τελευταίων δύο ετών, είναι κομβική για μια οικονομία. Οι τράπεζες, αν και οργανισμοί που λειτουργούν με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια αποτελεσματικότητας, παρέχουν ένα δημόσιο αγαθό που ονομάζεται ρευστότητα. Με αυτή την έννοια, η χρηματοοικονομική υγεία των ελληνικών τραπεζών αποτελεί κλειδί για την υπέρβαση των συνεπειών της υγειονομικής κρίσης, εν προκειμένω, αλλά και την ολοκλήρωση του νέου υποδείγματος ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας που αναδείχθηκε ως απαίτηση από την ελληνική κρίση χρέους. Άλλωστε, σύμφωνα με την πρόσφατη βιβλιογραφία, ανακάμψεις της οικονομίας χωρίς επαρκή πιστοδότηση των επιχειρήσεων είναι σπάνιες, ενώ οι θετικές επιπτώσεις στο ΑΕΠ αργούν περισσότερο να εκδηλωθούν και είναι πιο αδύναμες.²

Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, στην παρούσα ανάλυση επικαιρότητας εξετάζεται η εξέλιξη βασικών δεικτών των ελληνικών τραπεζών κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Τα στοιχεία έχουν ληφθεί από τους Financial Soundness Indicators, Greece: Core FSIs, IMF. Στην πρώτη ενότητα επισκοπούνται οι εξελίξεις στην πιστοδότηση των επιχειρήσεων του μη χρηματοπιστωτικού τομέα, σε συνδυασμό με τις εισροές καταθέσεων στις τράπεζες και την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ). Η δεύτερη ενότητα ασχολείται με βασικούς δείκτες χρηματοοικονομικής υγείας όπως οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας και ρευστότητας. Στην τρίτη ενότητα εξετάζονται δείκτες κερδοφορίας των ελληνικών τραπεζών, ενώ η τέταρτη ενότητα συνοψίζει τα συμπεράσματα.

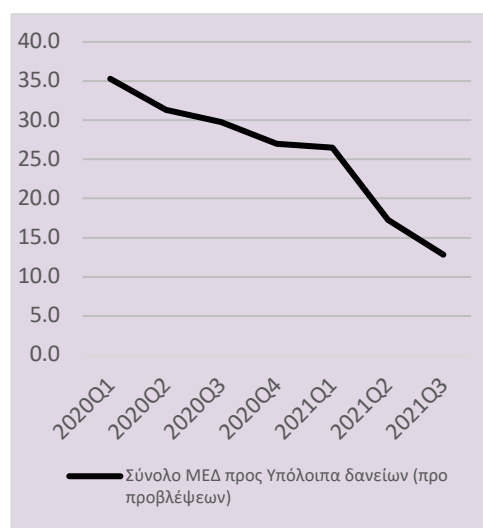
1 Δάνεια, καταθέσεις και ΜΕΔ

Όπως προκύπτει από το Διάγραμμα 1, η δανειοδότηση προς επιχειρήσεις του μη χρηματοπιστωτικού τομέα παρέμεινε σχετικά σταθερή με μικρές διακυμάνσεις από το πρώτο τρίμηνο του 2020 έως το πρώτο τρίμηνο του 2021, με μέσο υπόλοιπο δανείων προ προβλέψεων στο επίπεδο των 77.004 εκατ. Ευρώ. Ωστόσο, στο δεύτερο και το τρίτο τρίμηνο του 2021,³ τα υπόλοιπα δανείων του τραπεζικού τομέα προς τις επιχειρήσεις μειώθηκαν αισθητά φθάνοντας κατά μέσο όρο τα 65.091 εκατ. Ευρώ. **Το εύρημα αυτό δείχνει τόσο τη μη ανανέωση της δανειοδότησης κάποιων επιχειρήσεων όσο και τη συγκράτηση των τραπεζών στη χορήγηση νέων δανείων ή τη μείωση της ζήτησης στην αγορά δανείων, κατά τα δύο τελευταία υπό εξέταση τρίμηνα.** Η παρατήρηση αυτή επιβεβαιώνεται από την εξέλιξη του δείκτη καταθέσεων προς το σύνολο των δανείων (πλην των διατραπεζικών). Ο δείκτης αυτός διατηρείται σχετικά σταθερός με μέση τιμή 90,9% έως το πρώτο τρίμηνο του 2021, ενώ αυξάνεται στα δύο επόμενα τρίμηνα με μέση τιμή 102,1%, υποδεικνύοντας την υπερκάλυψη των μη διατραπεζικών δανείων από την καταθετική βάση των τραπεζών.

Διάγραμμα 1 Εξέλιξη των υπολοίπων δανείων (σε εκατ. Ευρώ) και καταθέσεων προς σύνολο δανείων (ποσοστά)

Διάγραμμα 2 Εξέλιξη του λόγου των ΜΕΔ των ελληνικών τραπεζών (ποσοστά)

Πηγή: IMF, Core FSIs for deposit takers, Greece (επεξεργασία του συγγραφέα)

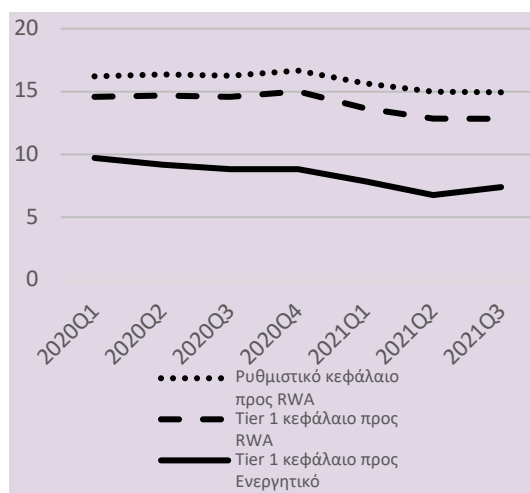
Ο παραπάνω διαπιστωθείς περιορισμός των τραπεζικών πιστώσεων πιθανόν όμως να συνδέεται και με την εξέλιξη των μη εξυπηρετούμενων δανείων (ΜΕΔ), τα οποία συνέχισαν την καθοδική τους πορεία σε όλο το διάστημα της πανδημίας. **Πράγματι, ο λόγος ΜΕΔ προς υπόλοιπα δανείων κινήθηκε από το μέγιστο για την περίοδο 35,3% στο πρώτο τρίμηνο του 2020, στο ελάχιστο 12,8% στο τρίτο τρίμηνο του 2021**, με μέση τιμή 30% έως το πρώτο τρίμηνο του 2021 και 15% στα δύο επόμενα τρίμηνα. **Ωστόσο, η τόσο σημαντική μείωση του κλάσματος των ΜΕΔ δεν μπορεί να οφείλεται μόνο στη μείωση του όγκου των ΜΕΔ αλλά και στη μικρότερη αναλογικά μείωση του συνολικού όγκου των υπολοίπων δανείων (του παρονομαστή του κλάσματος), υποδεικνύοντας ότι πράγματι τμήμα των ΜΕΔ στους ισολογισμούς των τραπεζών**

αντικαταστάθηκε από νέα δάνεια. Είναι ένα ερώτημα όμως αν αυτό συνέβη ανάλογα με τις δυνατότητες των τραπεζών, όπως αυτές τουλάχιστον εκφράζονται στην καταθετική τους βάση.

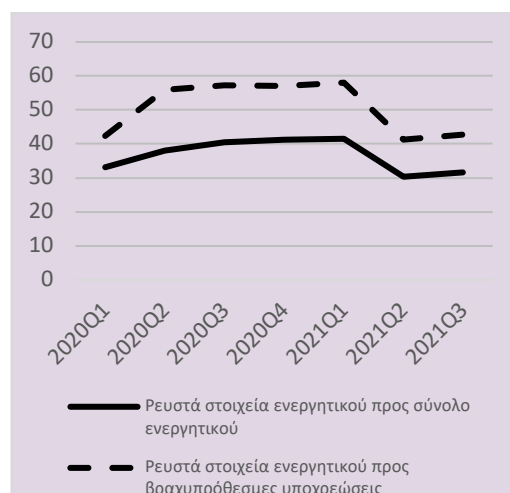
2 Κεφαλαιακή επάρκεια και ρευστότητα

Η μείωση των ΜΕΔ και η εξυγίανση του χαρτοφυλακίου των τραπεζών μπορούν να εκπέμψουν θετικά μηνύματα στην αγορά όσον αφορά τη χρηματοοικονομική υγεία των τραπεζών στον βαθμό που συνοδεύονται από επαρκή κεφάλαια για την κάλυψη πιθανών ζημιών. Οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3 περιγράφουν μια παρόμοια εικόνα εξέλιξης, η οποία διακρίνεται από δύο υποπεριόδους. Η πρώτη υποπερίοδος αφορά το έτος 2020 και χαρακτηρίζεται από σταθερά ποσοστά κεφαλαιακής επάρκειας, όπως αυτή μετρείται σε σχέση με το προσαρμοσμένο για τον κίνδυνο ενεργητικό (Risk Weighted Assets, RWA) με μέση τιμή 16,4% για τον δείκτη συνολικού ρυθμιστικού κεφαλαίου και 14,7% για τον δείκτη Tier 1, που αφορά τα πρώτα γραμμές κεφάλαια απορρόφησης ζημιών. Αντίθετα, στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021 η κεφαλαιακή επάρκεια με βάση και τους δύο αυτούς δείκτες μειώνεται και φτάνει σε μέσα επίπεδα 15,2% για τον δείκτη συνολικού ρυθμιστικού κεφαλαίου και 13,1% για τον δείκτη Tier 1. Ωστόσο, φαίνεται και οι δύο δείκτες να σταθεροποιούνται στο δεύτερο και στο τρίτο τρίμηνο του 2021 κοντά στο 15% και στο 13%, αντίστοιχα. Από την άλλη πλευρά, ο δείκτης Tier 1 προς συνολικό ενεργητικό παρουσιάζει μέση τιμή ίση με 9,1% σε σχέση με την πολύ χαμηλότερη μέση τιμή 7,3% στα τρία πρώτα τρίμηνα του 2021, αν και με ελαφρά ανάκαμψη στο 7,4% στο τρίτο τρίμηνο. Είναι αναμενόμενο ο δείκτης αυτός να έχει χαμηλότερες τιμές από τον δείκτη Tier 1 προς RWA, καθώς σε αυτή την περίπτωση το ενεργητικό δεν σταθμίζεται βάσει του κινδύνου που εκτιμάται ότι ενέχει. Παρ' όλα αυτά, και οι τρεις δείκτες παρουσιάζουν το ίδιο γενικό μοτίβο με κάμψη της κεφαλαιακής επάρκειας το 2021.

Διάγραμμα 3 Εξέλιξη των δεικτών κεφαλαιακής επάρκειας των ελληνικών τραπεζών (ποσοστά)

Διάγραμμα 4 Εξέλιξη των δεικτών ρευστότητας των ελληνικών τραπεζών (ποσοστά)

Πηγή: IMF, Core FSIs for deposit takers, Greece (επεξεργασία του συγγραφέα)

Παρόμοιες γενικά εξελίξεις διαπιστώνουμε και στους δείκτες ρευστότητας των τραπεζών για το εξεταζόμενο διάστημα. Βεβαίως, στην περίπτωση αυτή παρατηρούμε βελτίωση της ρευστότητας έως το δεύτερο τρίμηνο του 2020 και σχετική σταθερότητά της έως το πρώτο τρίμηνο του 2021. Σε μέσες τιμές, ο δείκτης ρευστότητας ως προς το σύνολο ενεργητικού ήταν της τάξης του 38,9%, ενώ ο δείκτης ρευστότητας ως προς τις βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις 54,1%. Αντίθετα, στο δεύτερο και το τρίτο τρίμηνο του 2021 παρατηρούμε χειροτέρευση και των δύο δεικτών με μέσες τιμές 30,9% και 42%, αντίστοιχα. **Ωστόσο, η μείωση των δεικτών ρευστότητας, όπως αναφέραμε παραπάνω, δεν συμβαδίζει με αύξηση της δανειοδότησης των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων παρά την καλύτερη καταθετική βάση των τραπεζών. Επιπλέον, η χειροτέρευση τόσο των δεικτών κεφαλαιακής επάρκειας όσο και των δεικτών ρευστότητας, κυρίως στο δεύτερο και το τρίτο τρίμηνο του 2021, πρέπει να τύχουν της προσοχής των διοικήσεων των τραπεζών, προκειμένου αυτές να αξιοποιήσουν πλήρως τις ευνοϊκές προϋποθέσεις που δημιουργούνται από τη σημαντική μείωση των ΜΕΔ.**

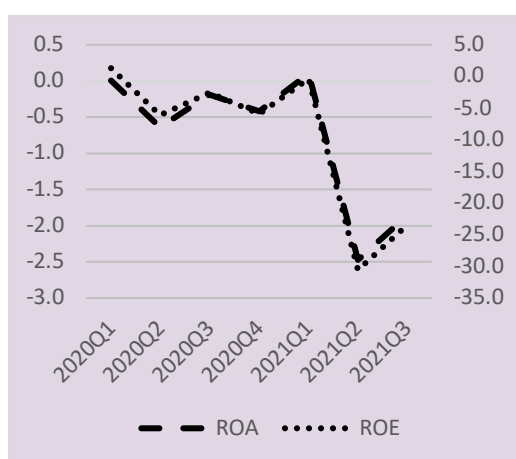
3 Κερδοφορία

Σε κάθε περίπτωση, το ασφαλέστερο κριτήριο για την επίδοση των τραπεζών είναι η κερδοφορία τους, καθώς αυτή αποτελεί τόσο πηγή ιδίων κεφαλαίων για την απορρόφηση ζημιών όσο και ένδειξη επιτυχούς μεταβολής του επιχειρηματικού τους υποδείγματος στις νέες συνθήκες που διεγράφησαν μετά την ελληνική δημοσιονομική κρίση και την πρόσφατη υγειονομική κρίση. Στο Διάγραμμα 5 απεικονίζεται η εξέλιξη δύο βασικών δεικτών κερδοφορίας, της απόδοσης των στοιχείων του ενεργητικού (ROA) και της απόδοσης ιδίων κεφαλαίων (ROE). **Παρατηρούμε ότι και οι δύο δείκτες ακολουθούν παρόμοιο μοτίβο που χαρακτηρίζεται από τη διακύμανσή τους έως το πρώτο τρίμηνο του 2021, τη σημαντική πτώση τους στο δεύτερο τρίμηνο του 2021 και τη μικρή διόρθωση των τιμών τους στο τρίτο τρίμηνο.** Εκτός αυτού, και οι δύο δείκτες χαρακτηρίζονται από αρνητικές τιμές στις περισσότερες περιπτώσεις. Κατά μέσο όρο ο δείκτης ROA στο διάστημα έως το πρώτο τρίμηνο του 2021 βρίσκεται στο επίπεδο του -0,2% και ο ROE στο -2,7%. Ωστόσο, στο δεύτερο και τρίτο τρίμηνο οι δείκτες χειροτερεύουν σημαντικά με τον ROA να έχει μέση τιμή -2,2%, ενώ ο ROE να φτάνει στο επίπεδο του -27% κατά μέσο όρο. **Οι εξελίξεις στους δύο αυτούς δείκτες κερδοφορίας αναδεικνύουν τη μεταβατική φάση στην οποία βρίσκονται ακόμη οι ελληνικές τράπεζες για δύο λόγους. Καταρχάς, διότι δεν έχουν ακόμη καταφέρει να αποδώσουν θετικό καθαρό εισόδημα και, κατά δεύτερον, λόγω της μεγάλης μεταβλητότητας των δεικτών απόδοσής τους.** Αν εξετάσουμε το σύνολο της περιόδου από το πρώτο τρίμηνο του 2020 έως το τρίτο τρίμηνο του 2021, τότε θα έχουμε μέσες τιμές -0,8% για τον δείκτη ROA και -9,7% για τον δείκτη ROE με αντίστοιχες τυπικές αποκλίσεις 0,99% και 12,33%, τη στιγμή που οι τυπικές αποκλίσεις για τον ROA και τον ROE έως το πρώτο τρίμηνο του 2021 ήταν μόλις 0,30% και 3,28%, αντίστοιχα. Επομένως, εκτός από την αρνητική γενικά κερδοφορία, οι αποδόσεις των ελληνικών τραπεζών στο διάστημα της πανδημίας που εξετάζουμε χαρακτηρίστηκαν επιπλέον και από υψηλό κίνδυνο.

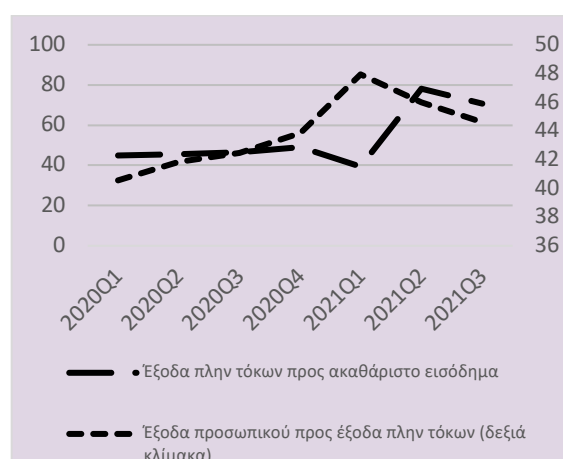
Ποιος είναι όμως ο ρόλος των παραγόντων κόστους στη μειωμένη κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών; Στο Διάγραμμα 6 εξετάζεται η εξέλιξη δύο βασικών δεικτών κόστους που απασχόλησαν τις τράπεζες στη μεταβατική αυτή φάση για το επιχειρηματικό τους υπόδειγμα. Ο δείκτης των εξόδων πλην τόκων προς το ακαθάριστο εισόδημα παρουσιάζει μία διακύμανση μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2021, στο οποίο μάλιστα μειώνεται στο επίπεδο του 39,4%, με

μέση τιμή για την περίοδο αυτή το 45,1%. Αντίθετα, στο δεύτερο τρίμηνο του 2021 σημειώνει σημαντική άνοδο με μικρή διόρθωση στο τρίτο τρίμηνο και μέση τιμή περιόδου 74,5%. Αντίθετα, ο δείκτης που αφορά τα έξοδα προσωπικού προς το σύνολο των εξόδων πλην τόκων παρουσιάζει συνεχή άνοδο μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2021, οπότε φτάνει στην υψηλότερη τιμή του 47,9% με μέση τιμή περιόδου 43,3%, ενώ ακολουθεί καθοδική πορεία έκτοτε με μέση τιμή για τα επόμενα δύο τρίμηνα 45,3%. Επομένως, παρά την αύξηση του μισθολογικού κόστους ως ποσοστού του λειτουργικού κόστους έως το πρώτο τρίμηνο του 2021, το λειτουργικό κόστος ως προς το ακαθάριστο εισόδημα δεν επηρεάστηκε σημαντικά και μάλιστα μειώθηκε στο πρώτο τρίμηνο του 2021. Αντίθετα, η μείωση του μισθολογικού κόστους στο δεύτερο και τρίτο τρίμηνο του 2021 δεν μεταφράστηκαν σε μείωση του συνολικού λειτουργικού κόστους ως ποσοστού των ακαθάριστων εσόδων.

Διάγραμμα 5 Εξέλιξη δεικτών κερδοφορίας των ελληνικών τραπεζών (ποσοστά)

Διάγραμμα 6 Εξέλιξη δεικτών κόστους των ελληνικών τραπεζών (ποσοστά)

Πηγή: IMF, Core FSIs for deposit takers, Greece (επεξεργασία του συγγραφέα)

4 Συμπεράσματα

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

Η επίπτωση της πανδημίας της Covid-19 σε βασικές παραμέτρους της χρηματοοικονομικής κατάστασης των ελληνικών τραπεζών μπορεί να χωριστεί σε δύο υποπεριόδους: Στην πρώτη υποπερίοδο που καλύπτει το διάστημα από το πρώτο τρίμηνο του 2020 έως το πρώτο τρίμηνο του 2021 παρατηρείται μία διακύμανση των περισσότερων μεταβλητών χωρίς σημαντικές αποκλίσεις από τις μέσες τιμές της περιόδου. Αντίθετα, στη δεύτερη υποπερίοδο και ιδιαίτερα στο δεύτερο τρίμηνο του 2021 οι δείκτες κεφαλαιακής επάρκειας, ρευστότητας και κερδοφορίας δείχνουν σημάδια χειροτέρευσης, αν και διορθώνονται ελαφρά στο τρίτο τρίμηνο του ίδιου έτους.

Οι δείκτες κερδοφορίας διατηρούν γενικά τα αρνητικά τους πρόσημα και την υψηλή μεταβλητότητά τους σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Ο μόνος δείκτης ο οποίος δείχνει συνεχή βελτίωση είναι ο λόγος των μη εξυπηρετούμενων δανείων ο οποίος βαίνει μειούμενος σε όλη την περίοδο. **Επιπλέον, η βελτίωση της καταθετικής βάσης των τραπεζών, που παρατηρείται**

μετά το πρώτο τρίμηνο του 2021, δεν φαίνεται να μεταφράζεται σε αύξηση των πιστοδοτήσεων, καθώς ο όγκος των τραπεζικών πιστώσεων μειώνεται κατά την ίδια περίοδο.

Οι παρατηρήσεις αυτές υπογραμμίζουν το γεγονός ότι οι ελληνικές τράπεζες συνεχίζουν να βρίσκονται σε μια μεταβατική φάση μεταβολής του επιχειρηματικού τους υποδείγματος. Παρά τα σημαντικά βήματα που έχουν επιτύχει με τη μείωση των ΜΕΔ, η επίδοση αυτή δεν έχει ακόμη εκφραστεί σε όρους κερδοφορίας. Επομένως οι ελληνικές τράπεζες:

- 1) Οφείλουν να συνεχίσουν να δίνουν προτεραιότητα στην κεφαλαιακή τους επάρκεια και ρευστότητα δεδομένης της παρούσας οικονομικής αβεβαιότητας σε διεθνές επίπεδο και των επιπτώσεων της στην ελληνική οικονομία.
- 2) Επιπλέον όμως, οφείλουν να κάνουν περισσότερα όσον αφορά τη χορήγηση πιστώσεων στην ιδιωτική οικονομία, καθώς η μείωση των ΜΕΔ δεν φαίνεται να έχει υποκατασταθεί επαρκώς από νέες χρηματοδοτήσεις.
- 3) Οι παρεμβάσεις σε επίπεδο λειτουργικού κόστους δεν επαρκούν για την αποκατάσταση της κερδοφορίας, αν οι τράπεζες δεν θέλουν να παραμείνουν παθητικοί δέκτες των εξελίξεων. Ο συνδυασμός πιστωτικής επέκτασης, με παράλληλη διατήρηση ικανοποιητικών επιπέδων κεφαλαιακής επάρκειας και ρευστότητας, μπορούν να βελτιώσουν μακροπρόθεσμα την κερδοφορία αυξάνοντας τα έσοδα και μειώνοντας τον κίνδυνο και τα έξοδα χρηματοδότησης που συνδέονται με αυτόν. Τα παραπάνω ισχύουν με μεγαλύτερη ένταση σε ένα περιβάλλον αυξανόμενων επιτοκίων, στον βαθμό που συμβάλλουν στη συγκράτηση του χρηματοδοτικού κόστους των τραπεζών.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Παναγόπουλος, Γ. & Λοϊζος, Κ. (2021α) «Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης μετά το δεύτερο lockdown», Οικονομικές Εξελίξεις, 46, σελ. 7-15.
- Παναγόπουλος, Γ. & Λοϊζος, Κ. (2021β) «Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας», Οικονομικές Εξελίξεις, 45, σελ. 8-15.
- Παναγόπουλος, Γ. & Λοϊζος, Κ. (2021γ) «Η εξέλιξη των συνιστωσών της ζήτησης μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου lockdown», Οικονομικές Εξελίξεις, 44, σελ. 6-14.
- Παναγόπουλος, Γ. & Λοϊζος, Κ. (2021δ) «Οι ανισόμετρες συνέπειες που Covid-19 στις συνιστώσες της ζήτησης», Οικονομικές Εξελίξεις, 43, σελ. 7-15.
- Ροδουσάκης, Ν. & Σώκλης, Γ. (2020) «Επιπτώσεις του COVID-19 στην Ελληνική Οικονομία: Το Συνολικό Αποτύπωμα της Πανδημίας», ΚΕΠΕ, Ανάλυση Επικαιρότητας 7/2020, 10 Ιουνίου 2020.
- Ayyagari, M., Demirgüç-Kunt, A. & Maksimovic, V. (2021) “How common are credit-less recoveries? Firm-level evidence on the role of financial markets in crisis recovery”, *Journal of Corporate Finance*, 69, 102016
- Corrado, L. & Rossi, I. (2019) “Anatomy of credit-less recoveries”, *Journal of Macroeconomics*, 62, 103152.

Σημειώσεις

1 Βλ. ενδεικτικά Ροδουσάκης, Ν. & Σώκλης Γ. (2020) και Παναγόπουλος, Γ. & Λοΐζος, Κ. (2021α), Παναγόπουλος, Γ. & Λοΐζος, Κ. (2021β), Παναγόπουλος, Γ. & Λοΐζος, Κ. (2021γ), και Παναγόπουλος, Γ. & Λοΐζος, Κ. (2021δ).

2 Βλ. ενδεικτικά Ayyagari, M., Demirgüç-Kunt, A. & Maksimovic, V. (2021) και Corrado, L. & Rossi, I. (2019).

3 Η στατιστική βάση του IMF δεν διαθέτει ακόμη στοιχεία για το τέταρτο τρίμηνο του 2021.